

Bit plagiјata i duh (samo) obmane

jovan gagrica

Plagijat se nikad ne rađa. On je mrtav a da nije ni rođen. Živ je koliko i beživotno iskustvo, porazno prazna misao, uo-brazilja delia i laž stvaranja. Što je potpuniji, verodostojniji, »načinije« — tim više je izraz duhovne i životne obamrlosti, besprizorne drskosti i zlosrećne neukorenjenosti u Ijudskom. On je lažna potvrda još lažnije potrebe, lažni dokaz još lažnije želje, hinjeno ostvarenje još hinjenih mogućnosti. On je, zapravo, ono što i znači u izvornom smislu reči (ako je verovati rečnicima, *plagium* na latinskom znači — otmica čoveka) — otimačina, zaverenička a javna(!). Označen kao »literarna kradja«, samo je stvar literarne uviđavnosti prema svoj neuvidljivosti plagiјatorskog čina.

Zaseći u srž plagiјata znači zaseći u srž složenog sklopa individualno-društvenih, psihološko-motivacionih, intelektualno-etičkih, karakternih i drugih osobnosti, koje se, poput tananih niti, mrse i gube u šarolikom klupku međusobnog preplitanja, iz kojeg i ishodi odluka o plagiјatu kao činu svesno počinjene krađe. Ma kako da je teško, koliko i neophodno, u svakom konkretnom slučaju plagiiranja razmrsiti ovo čudnovato klupko, čini se da postoje neke osnovne zajedničke odrednice koje »prištaju« uz svaki plagiјat, odnosno uz svakog plagiјatora.

Plagiiranje se u svojoj najdubljoj osnovi začinje kao nespremnost da se prihvati ishod poželjno nerazrešivog konflikta između bitno čovekove potrebe za potvrdom i samoostvarivanjem i nemogućnosti individualnog (ili kolektivnog) zadovoljenja ove potrebe. Izbor u tom slučaju nije odveć podatan i postavlja se u vidu dileme: ili svesno prihvati izazov, ne miriti se sa sopstvenom zatočenošću i sve svoje snage usmeriti na stvaranje potrebnih pretpostavki za poželjno razrešenje pomenutog konflikta (što je i stvarni dokaz ukorenjenosti potrebe za stvaranjem i samopotvrdom, i samo po sebi je čin stvaranja i sampotpvrđivanja), ili svesno, a oportuno, odbaciti izazov, rizik i neizvesnost i prikloniti se nekom drugom sredstvu koje ne razrešava konflikt, već stvara opojni privid zadovoljenja potrebe i vodi u Ijudsku, ličnu i društvenu, duhovnu i moralnu (sam)oobmanu. U slučaju ovog drugog izbora, iako ne kao jedino, plagiјat se javlja kao pribježno sredstvo bestidne samoizdaje i surogat-rešenje plagiјatora osuđenog ne nesuvlivo tumaranje po fatalnom krugu ponavljanja tuđih misli, ideja i inspiracija, koje mu taman toliko pristaju koliko i gladijatoru senatorska tuga. Tako se i na primeru plagiјata pokazuje da ono što karakteriše prirodu, bit »stvari«, karakteriše i njene pojavnne momente.

Ma koliko se plagiјatom želela društveno predstaviti i potvrditi sopstvenost, vlastitost »ličnosti«, ma koliko neposredni utilitarni cilj i razlog u svesti plagiјatora zatomjavao prividom onu duboku pukotinu što u njemu egzistencijalno zjapi i guta sve obzire, vrednosti i norme Ijudskog, bez kojih nema ni istinske ličnosti ni njenog dostojanstva, ono što se ovde još stvarno može potvrditi jeste — iluzija iluzije.

Zaceļo, individua se ostvaruje kao ličnost tek delatnim odnosom prema svetu, prema društву, drugima i sebi, odnosom u kojem se konkretizuje bit generičkog u jedinstvu s bogatstvom osobenog. Ličnost ne izrasta, dakle, iz puke individualnosti, već iz svesne, svestrane, slobodne, svršishodne, stvaralačke (samo) delatnosti društvenog individualuma. Ličnost se koreni u svom radu i (samo) stvaranju, kao bitno društvenim činovima, delatno se razvija i potvrđuje u tom društvenom procesu. Upravo stoga što je stvaranje ličnosti društveni proces njenog samostvaranja, samodelnatost i sopstveni rad se nikad ne daju nadoknaditi pukim prisvajanjem delatnosti i rada drugih ličnosti.

Iluzija je kada plagiјator misli da može da »obeziči« (ovde nema značaja to koji ga motivi teraju!) nešto što se ne dâ obezičiti — autentičnost, vrednost i neponovljivost tvorevinu ljudskog stvaralaštva. Kada on, dalje, misli da nešto ovako »obezičeno« može da učini nečim sasvim »ličnim«, biva sasvim očiglednim da prethodna iluzija rađa potonju — iluziju iluzije, koja se dâ razumeti, ali ne smisleno i ljudski opravdati.

Ne radi se ovde nipošto više o »eksploataciji« ideja i duha, nego o ideji i duhu eksploracije. Onaj ko u sopstvenom radu ne vidi i ne nalazi meru i vrednost sebe sama, ne nalazi tu meru i vrednost ni u radu drugih ljudi. Lišavajući se bilo kakve potrebe i bilo kakve podsticajne težnje da u sebi i u društvenom životu razvije delatni odnos stvaranja (proizvodjenja) kao istinski način samoostvarivanja i ispoljavanja svoje individualnosti i društvenosti, on neumitno, a prečutno, pristaje na život u kojem preferenciju imaju odnos prislavjanja i posedovanja, korisnost i pasivna uživalačka blagodet. Pomicenost i pervertiranost odnosa i kriterija na individualnom planu sledstveno mu se pokazuje na društvenom kao jedina stvarnost odnosa i kriterija koja — »u vučjim zakonima života« — čini izvesnjim »životni uspeh«, »društveni položaj«, »ugled«, »prestiz« i »sigurnost«. Tako se nesmetani društveni život individualne opsesije vrača kao bumerang: postaje generator održanja onih društvenih okolnosti iz kojih opsesija izrasta i na kojima se održava.

Kakvu još vrednost, smisao i značenje mogu za plagiјatora da imaju autoritet rada i stvaranja, integritet ličnosti i dela, punoča življenga i vremenovanja, bogatstvo društvenog angažovanja i odnosa prema drugima kao prema samom sebi i slobodi svoje ličnosti? Mada se plagiјatoru ovo pitanje nikad suštinski i potpuno ne postavlja, jer protivreči tromosti njegovog duha, ograničenosti njegove svesti, savitljivosti njegove savesti, jalovosti njegovog praktičnog života i bolesno uzdrhtaloj taštini njegovog karaktera, ono ipak ne ostaje bez odgovora: *postupci daju čoveka*.

I kada »stvara«, plagiјator nikad nije — ni subjektivno doživljajno niti objektivno praktično — u poziciji subjekta stvaranja. Odnosi koji se u plagiiranju uspostavljaju jesu čisto spoljašnji odnosi u kojima (pasivni) utilitarni i funkcionalni činoci prisvajanja (»otimanja«) potpuno čine izlišni afektivno-emocijalne i intelektualno-racionalne činioce stvaranja. Kako između plagiјatora i cilja koji želi ostvariti leži jaz koji se ne premošćuje aktivnošću subjekta, već posredstvom prisvojenog »objekta« (kao ploda tuđeg rada i aktivnosti) koji ima isključivo funkciju sredstva, sučeljeni smo s onim poretkom postvarenih odnosa i vrednosti gde ostvarenje ciljeva važi za jedini »autoritet«: za plagiјatora, *cilj opravdava svako sredstvo*.

Tamo gde je autoritet rada i stvaranja potpuno u senci nepriskosnovenosti sebičnih ciljeva i interesa, integritet stvaralačke ličnosti i njegovog dela može još samo biti predmet ciničnog podsmeha. »Prisvajajući delo u meri i na način koji mu se čini najpogodnijim i najkorisnijim, plagiјator a priori odbacuje njegovu nepovredivost. U krajnjoj instanci, njega i ne interesuje suštinski tvorac dela, jer ga ne interesuje, niti mu je blizak, ni mukotran proces stvaranja. Ono što mu nije svojstveno — razvijena potreba za stvaranjem i moć stvaranja — predstavlja mu se pre kao »igra slučaja« i »sticaj okolnosti«, nego kao stvarna dominantna crta razvijene ličnosti. Otuda mu se i sve ono što zatiče (jer sam ne stvara!!!) u društву i društvenom životu čini »prirodnim datim«, obezičenim onog trenutka čim je postala društvena »stvar« dostupna pojedinačnoj volji i upotrebi. Ako je već tako, za plagiјatora nema ničeg »prirodnijeg« nego da se prema stvaralaštvu (drugog) odnosi kao prema (sopstvenom upotrebnom) sredstvu. Ne menja ništa na stvari to što tada ličnost stvaraoca, njen integritet i integritet dela, potpuno kopne u postvarenim odnosima i postvarenoj svesti. Život principa za plagiјatora se očituje još samo kao egoistički princip života: *meriti sve sopstvenim arsinom*.

Kako život ne podnosi potpuni vakuum, delatnu punoču življenu nadoknađuje posesivna, utilitarna i konzumentska strast plagiјatora, koja tim više jača što postvarenijim biva njegov emocionalni, duhovni i fizički svet. A taj svet je svet lažnih (umetničkih, naučnih, stručnih) titulara, svet posebnih statusa i statusnih simbola, svet kliširanoj životu stilu i kić-uživanja, svet zaverenštva i manipulacije, svet dosade, latentne teskobe i straha... Kako, opet, bez suštinskog delanja nema ni suštinskog vremenovanja, u ovakovom življenu i ovakovom svetu plagiјatora vreme se predočava tek kao puki kalendarski niz svakodnevica koje se daju rubrikovati po pravilima knjigovodstvene aktive i pasive. Fromovska dilema — biti ili imati — ovde je suštinski redukovana: i mimo volje plagiјatora, životni i istorijski saldo mu je uvek nula.

»Društveno angažovanje« plagiјatora u osnovi je određeno njegovim stavom i paradoksalnim odnosom prema javnosti: on plagiјatom, ako želi da ostvari svoje namere i ciljeve, hteo ne hteto, mora zakoračiti na javnu pozornicu od koje zazire i strepi. Kada bi mogao, on bi javnost pretvorio u svoju »tajnu javnost«, kako bi s minimumom rizika postigao maksimum efekta. Koterija mu je u tome »prirodnii« oslonac i saveznik, sve dok jedno drugom služe. Da ne bi postao izopštenik, plagiјator bi najradije »izopštilo« samo društvo. Ovde je sažima sav besmisao plagiiranja: njime se niti šta rađa niti šta stvara u društву, za društvo i za čoveka; njime se poriče i čovek i društvo.

Uistinu, plagiјat je mrtav a da nije ni rođen.